

۱۲۵۴۱۷۹

آیین دادرسی کیفری

با آخرین اصلاحات تا سال ۱۳۹۵

جلد اول

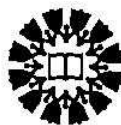
کلیات - دعوی عمومی - دعوی خصوصی

ویراست پنجم با جد با نظر اساسی

دکتر محمد آسوری

تهران

۱۳۹۵

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

آشوری، محمد، ۱۳۲۱ -

ایران. قوانین و احکام

آیین دادرسی کیفری / محمد آشوری. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۵.

۲ ج. — («سمت»؛ ۱۷۵، ۴۷۳: حقوق؛ ۱۱، ۲۴)

ISBN 978-600-02-0320-7

بها: ۲۳۵۰۰۰ ریال (ج. ۱).

Mohammad Ashouri. Criminal Procedure.

پشت جلد به انگلیسی:

ج. ۱ (چاپ اول: تابستان ۱۳۷۵، چاپ چهارم: ۱۳۷۸ (با تجدید نظر)، چاپ ششم: ۱۳۸۰) (با اضافات)، چاپ نهم: ۱۳۸۴ (با اضافات)، چاپ هفدهم: زمستان ۱۳۹۲ (ویرایش با تجدید نظر اساسی)، چاپ نوزدهم: تابستان ۱۳۹۵ (ویراست ۵: با تجدید نظر اساسی).

مناجات: ج. ۱: کلیات — دعوای عمومی — دعوای خصوصی

کتابخانه: ص. ۴۹۱-۴۹۶.

۱. آیین دادرسی جزایی — ایران. ۲. آیین دادرسی جزایی. الف. سازمان مطالعه و تدوین

کتاب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

۳۴۵/۵۵۰۵ KML ۴۶۱ / T ۵ آ ۹

۱۳۹۵

۱۹۲۴۳۹۸

شماره کتابشناسی

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

آیین دادرسی کیفری (جلد اول)

دکتر محمد آشوری

چاپ اول: تابستان ۱۳۷۵

چاپ چهارم: ۱۳۷۸ (با تجدید نظر)

چاپ ششم: ۱۳۸۰ (با اضافات)

چاپ نهم: ۱۳۸۴ (با اضافات)

چاپ هفدهم: زمستان ۱۳۹۲ (ویرایش با تجدید نظر اساسی)

چاپ نوزدهم: تابستان ۱۳۹۵ (ویراست ۵: با تجدید نظر اساسی)

تعداد: ۳۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: سمت

چاپ: گلها (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۲۳۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و

عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبهروی پمپ گاز، کدپستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سنت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبنایی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که در زمان مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۳۱/۲/۳۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار «سنت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و آسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران برشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از گذراندن دهها یادآورهای پایایی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این هیات و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته حقوق در مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد به عنوان منبع اصلی درس «آیین دادرسی کیفری» تدوین شده است. امید می رود که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر دست اندرکاران امر قضا نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار چاپ نوزدهم
۶	پیشگفتار چاپ مفدهم
۹	پیشگفتار چاپ هشتم
۱۲	پیشگفتار چاپ اوون
	دفتر نخست: کدیاز، رزاه رای دادرسی و تحولات آیین دادرسی کیفری
۱۷	فصل اول: کلیات
۱۷	مبحث اول: اصول راهبردی آیین دادرسی کیفری
۱۹	گفتار اول: مقایسه‌ای اجمالی بین ماده مقامان ق. آ. د. ک. فرانسه و مواد ...
۲۲	الف) اصول مندرج در قانون آ. د. ک. فرانسه
۲۳	ب) اصول مندرج در قانون آ. د. ک. ایران
۲۵	گفتار دوم: اصل قانونی بودن دادرسی کیفری
۲۸	گفتار سوم: فرض برائت
۲۹	الف) جایگاه فرض برائت در میان سایر اصول راهبردی
۳۰	ب) فرض برائت در گذر زمان
۳۱	ج) برخی از اهم آثار و توقعات فرض برائت
۳۳	گفتار چهارم: اصل تناسب
۳۵	مبحث دوم: جایگاه و موضوع آیین دادرسی کیفری
۳۸	مبحث سوم: آیین دادرسی حقوقی و کیفری
۳۸	گفتار اول: اختلاف در موضوع
۳۹	گفتار دوم: اختلاف از لحاظ مراجع رسیدگی و وظایف آنها
۴۱	گفتار سوم: اختلاف از لحاظ اصحاب دعوا

۴۳	گفتار چهارم: ادله اثبات دعوی کیفری
۴۶	گفتار پنجم: اعمال مقررات آیین دادرسی حقوقی در رسیدگیهای کیفری
۴۷	مبحث چهارم: آیین دادرسی کیفری و حقوق کیفری ماهوی
۴۷	گفتار اول: تفکیک قوانین شکلی و ماهوی
۴۹	گفتار دوم: فواید تفکیک مقررات شکلی از ماهوی
۴۹	گفتار سوم: قلمرو قوانین شکلی در زمان
۵۵	فصل دوم: نظامهای رسیدگی به اتهامات کیفری
۵۶	مبحث اول: نظامهای اتهامی
۵۶	گفتار اول: ویژگیهای نظام اتهامی
۵۶	الف) ضرورت طرح شکایت از سوی شاکی
۵۷	ب) شناسایی بودن رسیدگی
۵۷	ج) علنی بودن حاکمه
۵۸	د) ترافع کردن تمام اتهامی
۵۸	ه) رعایت تسویه حساب اصحاب دعوا
۵۸	گفتار دوم: گردش کار و شش مرحله
۵۹	گفتار سوم: ادله اثبات دعوا
۵۹	الف) قسامه
۶۰	ب) اوردالی و دونل
۶۳	گفتار چهارم: ارزیابی نظام اتهامی
۶۴	گفتار پنجم: ویژگیهای نظام اتهامی اسلامی
۶۶	مبحث دوم: نظام تفتیشی
۶۶	گفتار اول: سابقه پیدایش
۶۸	گفتار دوم: ویژگیهای نظام تفتیشی
۶۸	الف) قضات حرفه‌ای
۶۸	ب) وحدت قاضی و دادستان
۶۸	ج) کتبی بودن رسیدگی
۶۹	د) غیر علنی بودن رسیدگی

- ۶۹ هـ) غیر ترافیعی بودن رسیدگی
- ۶۹ گفتار سوم: ادله اثبات دعوا
- ۶۹ الف) اقرار متهم
- ۷۱ ب) اقسام شکنجه
- ۷۱ ج) ممنوعیت شکنجه در اسناد بین‌المللی
- ۷۵ د) شهادت
- ۷۶ گفتار - چهارم: ارزیابی نظام تفتیشی
- ۷۷ گفتار - جم: انتقادات وارد بر شکنجه در قرن هجدهم
- ۷۸ مبحث سوم: نظام مختلط
- ۷۸ گفتار اول: سابقه پیدایش
- ۸۱ گفتار دوم: ویژگی‌های نظام مختلط
- ۸۱ الف) مرحله تحقیقات مقدماتی
- ۸۱ ب) مرحله رسیدگی در اصل حکم
- ۸۲ گفتار سوم: تحول نظام مختلط (حفرة مقاسه‌ای)
- ۸۲ الف) حق دفاع متهم
- ۸۸ ب) تأمین آزادی متهم
- ۹۱ مبحث چهارم: نگاهی اجمالی به حقوق مظنونان و متهمان در سایر کشورها
- ۹۳ گفتار اول: امریکا و انگلستان
- ۹۶ گفتار دوم: ایتالیا
- ۹۸ گفتار سوم: آیین دادرسی در برخی کشورهای سوسیالیستی
- ۹۹ گفتار چهارم: جمهوری فدرال آلمان
- ۱۰۳ فصل سوم: تاریخچه و تحولات آیین دادرسی کیفری در ایران
- ۱۰۳ مبحث اول: از تدوین قوانین موقتی اصول محاکمات جزایی ...
- ۱۰۳ گفتار اول: دادگستری در عصر قاجاریه
- ۱۰۶ گفتار دوم: گامهای نخست در راه ایجاد عدلیه نوین
- ۱۰۸ گفتار سوم: چگونگی تدوین و اجرای قوانین موقتی اصول محاکمات جزایی
- ۱۱۱ گفتار چهارم: تغییرات اساسی در قوانین دادرسی کیفری تا انقلاب اسلامی
- ۱۱۴ مبحث دوم: انقلاب اسلامی و دگرگونیهای قوانین دادرسی کیفری تا قانون ۱۳۹۲

- گفتار اول: دگرگونیهای ناظر به مراجع عمومی رسیدگی ۱۱۵
- الف) لایحه قانونی تشکیل دادگاههای عمومی ۱۱۵
- ب) قانون اصلاح موادی از قانون آیین دادرسی کیفری ۱۱۷
- ج) لایحه اصلاح قوانین آیین دادرسی کیفری و ... ۱۱۹
- د) قانون تعیین موارد تجدیدنظر احکام دادگاهها و ... ۱۲۰
- ه) قانون تشکیل دادگاههای کیفری ۱ و ۲ و ... ۱۲۲
- و) قانون تجدیدنظر آراء دادگاهها ۱۲۴
- ز) قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب ۱۲۵
- ح) قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری ۱۲۹
- ا) قانون اصلاح قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب ۱۳۱
- گفتار دوم: دگرگونیهای ناظر به مراجع اختصاصی ۱۳۸
- الف) آیین نامه دادگاهها و دادرسیهای انقلاب تا ... ۱۳۸
- ب) آیین نامه دادرسی و کیفر ارتش تا ... ۱۴۱
- ج) آیین نامه های تشکیل دادگاههای ویژه روحانیت ۱۴۴
- دفتر سوم: مابوی ناشی از جرم
- فصل اول: دعوای عمومی ناشی از جرم ۱۴۹
- مبحث اول: کلیات و تعاریف ۱۴۹
- گفتار اول: اعلام جرم عمومی در قوانین موضوعه ایران ۱۵۱
- گفتار دوم: حیثیتهای چندگانه جرایم: الهی، عدلی، اخلاقی و صی ۱۵۲
- مبحث دوم: شرایط اقامه و تعقیب دعوای عمومی به وسیله دادرسی ۱۵۶
- گفتار اول: تاریخچه، تعریف و نقش دادرسی ۱۵۷
- گفتار دوم: دادستانی در انگلستان و ولز ۱۵۸
- گفتار سوم: دادرسی در نظام کیفری فرانسه ۱۵۹
- گفتار چهارم: سرنوشت دادرسی در قوانین موضوعه ایران ۱۶۲
- الف) از انقلاب مشروطه تا قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب ۱۶۲
- ب) قانون تشکیل دادگاههای عمومی و انقلاب و ... ۱۶۳
- ج) اعاده دادرسی ۱۶۳

۱۶۵	گفتار پنجم: قاعده قانونی بودن تعقیب
۱۶۸	گفتار ششم: قاعده موقعیت داشتن (اقتضای تعقیب
۱۷۰	الف) جمهوری فدرال آلمان و قاعده اقتضای تعقیب
۱۷۱	ب) اقتضای تعقیب در حقوق فرانسه
۱۸۳	ج) اقتضای تعقیب در حقوق کیفری ایران
۱۹۳	گفتار هفتم: اهم وظایف دادستان عمومی و انقلاب در قانون آ. د. ک. ۱۳۹۲
۱۹۹	مبحث سو: ویژگیهای نهاد تعقیب (دادسرا)
۲۰۰	گفتار اول: سلسله مراتب
۲۰۰	الف) موقعیت دادستانان و دادیاران
۲۰۳	ب) رپرسا و سلسله مراتب
۲۰۸	گفتار دوم: استندال سر (نهاد تعقیب)
۲۰۸	الف) استقلال دادسرا نسبت به بازپرسان
۲۱۰	ب) استقلال دادسرا نسبت به ادگاہها
۲۱۱	ج) استقلال دادسرا نسبت به شاکی
۲۱۲	د) استقلال دادسرا نسبت به متهم
۲۱۲	گفتار سوم: وحدت دادسرا
۲۱۳	گفتار چهارم: ردّ دادرس و قضات دادسرا
۲۲۰	گفتار پنجم: عدم مسئولیت دادسرا
۲۲۲	الف) مفهوم بازداشت غیرموجه
۲۲۳	ب) جبران خسارت از منظر حقوق تطبیقی
۲۲۳	ج) مقام صالح برای تعیین خسارت
۲۲۵	د) جبران خسارت در قوانین موضوعه جمهوری اسلامی ایران
۲۲۸	مبحث چهارم: شکایات، اعلامات و گزارشهای ضابطان
۲۲۹	گفتار اول: شکایت شاکی (بزه‌دیده)
۲۳۱	الف) مشخصات و محتوای شکواییه
۲۳۱	ب) عرض حال شفاهی
۲۳۲	ج) مجنی علیه محجور و طرح شکایت کیفری

۲۳۲	(د) حقوق شاکی در مرحله تحقیقات مقدماتی
۲۳۴	گفتار دوم: اعلام جرمها
۲۴۰	گفتار سوم: ضابطان دادگستری و اقسام آن
۲۴۰	الف) ضابطان عام
۲۴۲	ب) ضابطان خاص
۲۴۵	ج) ضابطان نظامی
۲۴۷	گفتار چهارم: اقدامات ضابطان دادگستری و اهمیت آن
۲۴۸	الف) مصادیق جرم مشهود
۲۵۲	ب) تحت نظر در قانون آ. د. ک. ۱۳۹۲
۲۵۸	ج) جرم غیر مشهود
۲۵۹	الف) اثباتی گزارش ضابطان
۲۵۹	ه) تحت نظر در حقوق امریکا
۲۶۱	و) تحت نظر در حقوق انگلستان
۲۶۳	ز) تحت نظر در حقوق فرانسه
۲۷۱	ح) کنترل هویت
۲۷۳	مبحث پنجم: موانع تعقیب در جرائم عمومی
۲۷۴	گفتار اول: ضرورت شکایت شاکی در جرایم قابل گذشت
۲۷۵	الف) سابقه تاریخی
۲۷۶	ب) جرایم قابل گذشت در قانون مجازات عمومی
۲۸۰	ج) انقلاب اسلامی و آثار مترتب بر تفکیک، حه الله از حق الناس
۲۸۶	د) سیاست جنایی حاکم بر جرایم قابل گذشت پس از انقلاب اسلامی
۲۹۱	ه) مفهومی جدید از جرایم قابل گذشت
۲۹۴	گفتار دوم: مصونیت پارلمانی
۲۹۴	الف) مصونیت ماهوی در حقوق فرانسه
۲۹۵	ب) اصل تعرض ناپذیری در حقوق فرانسه
۲۹۵	ج) مصونیت نمایندگان در حقوق ایران
۲۹۸	گفتار سوم: مصونیت‌های سیاسی
۳۰۱	گفتار چهارم: مصونیت‌های تشریفاتی
۳۰۲	الف) مصونیتها و تخلفات قضات دادگستری

۳۰۶	(ب) مصونیت و کلای داد گستری
۳۰۸	(ج) احضار و جلب اعضای نیروهای مسلح
۳۱۱	گفتار پنجم: اناطه
۳۱۴	(الف) موارد منصوص در ماده ۱۷ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۰
۳۱۹	(ب) سایر موارد
۳۲۲	گفتار ششم: جنون متهم
۳۲۲	(الف) جنون متهم به هنگام وقوع جرم
۳۲۴	(ب) جنون حادث پس از وقوع جرم
۳۲۶	(ج) جنون محکوم علیه
۳۲۸	مبحث شش: عوامل سقوط دعوای عمومی
۳۳۲	گفتار اول: مرور زمان کیفری
۳۳۲	(الف) فلسفه وضع مرور زمان
۳۳۶	(ب) اقسام مرور زمان
۳۴۱	(ج) مبدأ مرور زمان
۳۴۴	(د) انقطاع مرور زمان
۳۴۷	(ه) تعلیق مرور زمان
۳۴۹	گفتار دوم: فوت متهم
۳۴۹	(الف) فوت متهم مقدم بر تعقیب امر کیفری
۳۴۹	(ب) فوت متهم در جریان تعقیب و رسیدگی
۳۵۰	(ج) فوت محکوم علیه قبل از سپری شدن مهلت شکایت از رأی
۳۵۱	(د) فوت محکوم علیه پس از شکایت از حکم محکومیت
۳۵۱	(ه) فوت محکوم علیه پس از صدور حکم قطعی
۳۵۵	گفتار سوم: عفو
۳۵۷	(الف) اقسام عفو عمومی
۳۵۸	(ب) آثار عفو عمومی و مقایسه آن با عفو خاص
۳۶۰	(ج) عفو در قوانین موضوعه ایران
۳۶۲	گفتار چهارم: اعتبار امر مختوم کیفری و آثار آن
۳۶۲	(الف) کلیات
۳۶۵	(ب) شرایط حصول امر مختوم کیفری

- ۳۶۸ ج) حاکمیت امر مختوم کیفری بر حقوقی
- ۳۷۰ د) نگاهی اجمالی به امر مختوم کیفری بین‌المللی
- ۳۷۱ ه) حق اشخاص به عدم تعقیب و مجازات مجدد در کنوانسیون ...
- ۳۷۵ گفتار پنجم: نسخ قانون جزا
- ۳۷۶ الف) نسخ مقدم بر صدور حکم
- ۳۷۶ ب) نسخ مؤخر بر صدور حکم
- ۳۷۷ گفتار ششم: استرداد شکایت
- ۳۷۹ گفتار هفتم: توبه متهم و مجرم
- ۳۸۰ گ) ر هشتم: صلح و سازش با متهم
- ۳۸۳ فصل دوم: دعوی خصوصی
- ۳۸۳ مبحث اول: تاریخچه کلیات و روشهای رسیدگی به دعوی خصوصی
- ۳۸۷ گفتار اول: راجه مشترک - جهات افتراق دعوی عمومی و خصوصی
- ۳۸۷ الف) وجه اشتراک
- ۳۸۸ ب) وجوه افتراق
- ۳۸۹ گفتار دوم: روشهای مختلف رسیدگی به دعوی خصوصی
- ۳۸۹ الف) وحدت دو دعوا
- ۳۹۰ ب) ثنویت و انفکاک کامل دو دعوا
- ۳۹۰ ج) ثنویت دو دعوا با امکان مراجعه به دادگاه کیفری
- ۳۹۲ د) ثنویت دو دعوا توأم با الزام به طرح آن در دادگاه واحد
- ۳۹۳ مبحث دوم: رسیدگی به دعوی خصوصی
- ۳۹۳ گفتار اول: تکلیف دادگاه کیفری به رسیدگی و تحول آن در قوانین ...
- ۳۹۴ الف) مقررات قانون آیین دادرسی کیفری ۱۲۹۰
- ۳۹۵ ب) قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری
- ۳۹۵ ج) نسخ ماده ۱۳ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۲۹۰ پس از ...
- ۳۹۷ گفتار دوم: مهلت و چگونگی طرح دعوی خصوصی
- ۳۹۸ الف) مهلت تقدیم دادخواست
- ۴۰۰ ب) سایر مقررات مربوط به پذیرش دعوا

- ۴۰۱ مبحث سوم: اقسام ضرر
- ۴۰۴ گفتار اول: خسارت مادی
- ۴۰۵ گفتار دوم: منافع فوت شده
- ۴۰۷ گفتار سوم: خسارت معنوی
- ۴۰۷ الف) دیدگاه‌های مختلف در مورد خسارت معنوی
- ۴۱۰ ب) شیوه‌های جبران خسارت
- ۴۱۰ گفتار چهارم: خسارت جسمانی
- ۴۱۱ الف) ماهیت حقوقی دیه
- ۴۱۲ ب) رویه قضایی
- ۴۱۵ مبحث چهارم: شرایط اقامه دعوی خصوصی
- ۴۱۶ گفتار اول: شرایط اقامه دعوی خصوصی توسط بزه‌دیده
- ۴۱۶ الف) اهلیت
- ۴۱۹ ب) منفعت
- ۴۲۳ ج) سازمان‌های مزاحمت‌ساز (سازمان‌ها)
- ۴۳۱ گفتار دوم: دعوی خصوصی سایر اشخاص
- ۴۳۲ الف) دعوی خصوصی وراثت بزه‌دیده
- ۴۳۸ ب) دعوی خصوصی منتقل‌الیه
- ۴۳۹ ج) دعوی خصوصی قائم‌مقام بزه‌دیده
- ۴۴۲ د) دعوی خصوصی مشارکت‌کننده در ارتکاب جرم
- ۴۴۲ ه) دعوی جبران خسارت نزدیکان
- ۴۴۳ گفتار سوم: شرایط خواننده دعوی خصوصی
- ۴۴۴ الف) وراثت بزه‌کار
- ۴۴۵ ب) مسئولان مدنی و دعوی خصوصی
- ۴۴۷ ضمیمه: نگاهی گذرا به یکی از شیوه‌های دادرسی کیفری پیشین
- ۴۴۹ مقدمه: چگونگی تدوین فرمان کیفری ۱۶۷۰
- ۴۵۲ گفتار اول: جریان دعوی عمومی
- ۴۵۳ الف) اعلام جرم
- ۴۵۳ ب) شکایت
- ۴۵۴ ج) تعقیب جرم (رأساً) از سوی قاضی

- ۴۵۵ گفتار دوم: تحقیقات مقدماتی
- ۴۵۵ الف) صورت جلسات تنظیمی از سوی قضات و گزارشهای پزشکان و جراحان
- ۴۵۵ ب) تحقیقات
- ۴۵۶ ج) اخطاریه‌ها یا مونیوارها
- ۴۵۷ د) قرارهای ویژه قاضی (دکره‌ها)
- ۴۵۷ ه) استنطاق از متهم
- ۴۶۴ گفتار سوم: تحقیقات نهایی
- ۴۶۵ الف) تأیید مؤدای گواهی (لو رکولمان)
- ۴۶۶ ب) مراجعه
- ۴۶۷ ج) اظهارات نهایی طرف عمومی دعوا (دادستان)
- ۴۶۷ د) دادخواست شکایت و لایحه متهم
- ۴۶۷ ه) گزارش بررسی کامل پرونده و آخرین استنطاق
- ۴۶۹ گفتار چهارم: احکام قطعی
- ۴۶۹ الف) اثبات عوسن نتیجه کننده جرم
- ۴۷۱ ب) تصمیمات ناظر به شرحه نای تمهیدی
- ۴۷۱ ج) تصمیمات ناظر به انجام دادن شش تحقیقات
- ۴۷۳ گفتار پنجم: رسیدگی و صدور حکم (حکم قطعی)
- ۴۷۳ الف) احکام برائت
- ۴۷۴ ب) احکام محکومیت
- ۴۷۵ گفتار ششم: طرق تجدید نظر از احکام
- ۴۷۵ الف) استیناف
- ۴۷۹ ب) سایر طرق تجدید نظر
- ۴۷۹ گفتار هفتم: تئوری ادله قانونی و شکنجه
- ۴۸۰ الف) سلسله مراتب ادله در دادرسیهای قبل از انقلاب ۱۷۸۹ فرانسه
- ۴۸۵ ب) شکنجه

پیشگفتار چاپ نوزدهم

لایحه آیین دادرسی کیفری سرانجام و پس از گذشت بیش از یک دهه از آغاز نخستین نگارش آن و بررسیهایی که در هیئتهای مختلف کارشناسی صورت گرفته بود در ۱۳۹۲/۲/۴ و به گونه آزمایشی به مدت سه سال به تصویب کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس رسیده و اگر چه اجرای آن به شش ماه پس از انتشار در روزنامه رسمی یعنی ۱۳۹۲/۶/۴ متعاقباً به ۱۳۹۴/۴/۱ موکول گردید هنوز امیدهایی را به ویژه در دل حقوق دانان کیفری، علم و غم وجود موادی در آن که دادرسی منصفانه را زیر سؤال می‌برند، زنده نگاه داشته است: حقوق دانانی که از نزدیک تحولات ناظر به آیین دادرسی کیفری در کشوری رقیب دنیا را دنبال می‌کنند و با ابزارهای نوین سیاست جنایی بیگانه نیستند ناگزیر به نوآوریهای قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲/۱۲/۴ اذعان دارند. نوآوریهایی که می‌توان آنها را تحت دو عنوان: نوآوریهای «ابداعی» و نوآوریهای «اصلاحی» مورد بررسی قرار داد. در واقع امر پس از گذشت بیش از یک قرن از تدوین قوانین موقتی اصول محاکمه جرایم (۱۲۹۰) و آثار سوئی که پس از انقلاب، حذف تجدید نظر از احکام کیفری در بازه‌های از زمان) از یک سو و حذف دادرسی از سوی دیگر در برداشت، مقنن در قانون ۱۳۹۲/۲/۴ تا حدودی در مسیر تعیین شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و به ویژه میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (مصوب ۱۳۵۴ مجالس تقنینی ایران) و اصول راهبردی آیین دادرسی کیفری گام برداشته است. تا آنجا که در همان مطلع قانون و در مواد ۲ تا ۷ آن، به تأسی از برخی کشورها، تعدادی از این اصول را احصا و توجه دادستانان، ضابطان و قضات کیفری را به اهمیت و جایگاه آنها جلب کرده است.

به عبارت دیگر، افزایش بی‌رویه جمعیت کیفری، تراکم پرونده‌ها در دادسراها و دادگاهها و ضرورت رعایت حقوق مظنونان و متهمان در مرحله تحقیقات مقدماتی، قانون‌گذار ایرانی را ناگزیر از اتخاذ تدابیری کرده است که بعد از جنگ جهانی دوم، و به ویژه در چند دهه اخیر، مورد اقبال بسیاری از کشورها قرار گرفته است. هنر تلفیق امنیت و آزادی که در واقع امر باید آن را مهم‌ترین وظیفه قانون آیین دادرسی کیفری دانست، و ضرورت استفاده از یک سیاست کیفری کارآمد سبب شده است که برخی کشورها نه فقط با تراکم جمعیت کیفری مواجه نیستند، بلکه تعدادی از تخته‌های خالی زندانهای خود را برای اجرای محکومتهای با آلودگی آزادی به همسایگان خود واگذار و یا حتی اقدام به تعطیل کردن برخی زندانهای خود کردند!

از آنجا که پایه و اساس یک پرونده کیفری در مرحله «تحقیقات ابتدایی» توسط ضابطان و در مرحله «تحقیقات مقدماتی» در دادسرا گذاشته می‌شود رعایت حقوق مظنون، متهم و بزه‌دیده به نظر برگزاری یک دادرسی عادلانه از اهمیت خاصی برخوردار است. لذا، ملاک اصلی در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ و برای نخستین بار نهادینه شده است و ضابطان مکلف به رعایت حقوق متهم و بزه‌دیده به گونه‌ای که در قوانین مابقی سابقه رده است گردیده‌اند. در مرحله دادسرا نیز بازداشت موقت الزامی، در مراجع عام دادگستری، از بین رفته و در ارتباط با اختیارات و وظایف دادستان تحولات مهمی صورت پذیرفته است، از آنجا که دادستان مقام تعقیب و تکلیف او در مرحله نخست دفاع از حقوق جامعه است و این امر با تحقیق از متهم که باید توسط شخص بی‌طرفی صورت پذیرد مغایرت دارد، قانون‌گذار جدید سعی بر واگذاری امر تحقیق به بازپرسان داشته و اختیارات تحقیقی دادستانها و دادیاران تحقیق را به حداقل آن تقلیل داده است.^۱

۱. در تغییراتی که در ۱۳۹۴/۳/۲۴ در ماده ۹۲ به عمل آمده است عبارت «در صورت نبودن بازپرس دادستان نیز دارای کلیه وظایف و اختیاراتی است که برای بازپرس تعیین شده است» به «در صورت کمبود بازپرس...» تغییر یافته است.

تدوین مقررات ناظر به بایگانی پرونده، تعلیق تعقیب، تعویق تعقیب و میانجیگری که می‌توان از آن به «قضایوتی کردن» و گسترش اختیارات دادگاه به دادرسی تعبیر کرد از گامهای مهم دیگری است که در قانون جدید با هدف تقلیل پرونده‌ها (و تفرید تصمیم) برداشته شده است. در کنار این نوآوریها ضرورت تشکیل پرونده شخصیت در مرحله تحقیقات مقدماتی، تشکیل پلیس قضایی و پلیس اطفال و غیره جلوه گر است. در واقع امر دستیابی به یک دادرسی عادلانه را نمی‌توان بدون وجود ضابطان متخصص، تصور کرد. الزام به اطلاع‌رسانی به خانواده مظنون، مبنی بر دستگیری آنان از سوی ضابطان دادگستری، نیز گام مهم دیگری است که در مسیر رفع نگرانیهای خانواده افراد مظنون برداشته شده است ...

بدیهی است قانون این دادرسی کیفری ۱۳۹۲/۱۲/۴، همانند بسیاری از قوانین کاستیهایی داشته است. کم‌رنگ‌ترین قضایی، فقدان پلیس قضایی و پلیس اطفال و همچنین مددکاران اجتماعی مورد نیاز که از آنها به نواقص ساختاری تعبیر شده و تدوین تعداد زیادی آیین‌نامه و ایستادگی بر روی نهادهای ضروری ساخته است می‌توان از جمله مشکلات اجرایی قانون دانست. ولی پرسش این است که اگر نوآوریهای ابداعی و اصلاحی مندرج در مواد مختلف این قانون نبود چگونه و در چه زمانی از نیازها و نواقص موجود در زمینه اجرای عدالت که باید مطلع می‌شدیم؟ منظور اهتمام به آموزش و تربیت قضات تحقیق (بازپرسان مورد نیاز) ایجاد پلیس قضایی، پلیس اطفال و به ویژه کادر مددکاری مورد نیاز و بسیاری از نهادهای دیگری است که علی‌رغم تدوین لوایح مربوط به برخی از آنها، این نیازهای مبرم از سالها قبل به دست فراموشی سپرده شده و خوشبختانه ضرورت وجودی خود را در قانون جدید جلوه گر ساخته است. با وجود این آیین دادرسی کیفری سال ۱۳۹۲ به دور از انتقاد نیز نبوده است. از جمله انتقاداتی که به دفعات از سوی حقوق‌دانان مطرح شده است اختیارات گسترده‌ای است که در مواد ۴۷۶، ۴۷۷ و تبصره‌های آن^۱

پیش‌بینی شده است. امکان تجدید نظر در آراء قطعی دادسراها، دادگاهها و نیز شوراهای حل اختلاف، و به ویژه آراء شعب دیوان عالی کشور، به عنوان عالی‌ترین مرجع قضایی، «در شعبی خاص» اعتماد شهروندان و اعتبار تصمیمات قضایی و امر مختوم کیفری را زیر سؤال می‌برد و احتمال افزایش تعداد افرادی که احتمالاً خود را به عنوان رابط معرفی خواهند کرد افزایش می‌دهد. افزون بر این مطالب، و متأسفانه در فاصله بین تصویب قانون ۱۳۹۲/۱۲/۴ و اجرای آن ۱۳۹۴/۴/۱ تغییراتی در برخی مواد قانون به عمل آمده است که اگرچه در برخی موارد استثنایی توجیه‌ناپذیر است، لیکن با روح کلی حاکم بر تدوین قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ که اندک‌اندک گرایش به سمت و سوی اتهامی شدن فرایند رسیدگی کیفری داشت مغایرت دارد.

با این همه، و در یک جمع‌بندی کلی باید گفت علی‌رغم مشکلات فراوانی که قانون جدید از لحاظ اجرا با آن مواجه است، دستاوردهای آن بسیار است. چه، در هزاره سوم میلادی اجرای عدالت کیفری با مقررات قرن نوزدهم (قانون تحقیقات جنایی ۱۸۰۸ ناپلئون که قانون موقتی اصول محاکمات جزایی ۱۲۹۰ ایران مقتبس از آن است و متأسفانه بسیاری از آن‌ها هنوز در ایران می‌گذرد تغییرات اندکی را شاهد بوده است) امکان‌پذیر نیست. کشورهای مختلف، خصوصاً پس از جنگ جهانی دوم تحت تأثیر قطعنامه‌های سازمان ملل متحد و سایر اسناد بین‌المللی و یا منطقه‌ای گامهای مؤثری در جهت حرکت به سوی ترافعی کردن فرایند کیفری و رعایت حقوق دفاعی شهروندان برداشته‌اند که مورد استقبال بسیاری از کشورهای جهان سوم قرار گرفته است. همان‌گونه که یک ضرب‌المثل انگلیسی می‌گوید:

Justice must not only be done it must also to be seen to be done.

عدالت علاوه بر آنکه باید اجرا شود، برای شهروندان نیز باید ملموس و قابل رؤیت باشد. اگرچه قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ گامهای بیشتری را به نسبت قانون آیین دادرسی دادگاههای عمومی و انقلاب در امور کیفری ۱۳۷۸، در زمینه

اجرای عدالت کیفری، برداشته است. لکن، برای اجتناب از مشکلاتی که اکنون در اجرای قانون با آن مواجهیم لازم بود اصلاحات در طول دهه ۱۳۸۰ به تدریج و گام به گام صورت می‌پذیرفت تا قوه قضائیه فرصت کافی برای ایجاد زیرساختها از یک سو، و آموزشهای لازم از سوی دیگر و به ویژه فرهنگ سازی در سطح جامعه را از دست نمی‌داد.

در پایان لازم می‌دانم از زحمات خانمها عادلہ مشایخی، سیده صفری میرزاهد و میچکا کاتب‌الاراده که در آماده‌سازی مجدد کتاب نهایت کوشش و دقت را مبذول داشتند صمیمانه تشکر نمایم.

محمد آشوری

بهار ۱۳۹۵